

En glemt polarhelts glemte brev

Av Lena Aarekol, førsteamanuensis og daglig leder for Polarmuseet, Tromsø Museum Universitetsmuseet, Norges Arktiske Universitet.

De aller fleste polarhelter, foruten Roald Amundsen og Fridtjof Nansen, blir betegnet som *glemte helter* når de endelig får oppmerksomhet. For eksempel har Helmer Hanssens blitt forstått som Amundsens trofaste og lojale følgesvenn. Men også som en evig toer, en glemt polarhelt i skyggen og som til slutt ble sviktet i 1920, da han mer eller mindre ble tvunget av Amundsen til å si opp sin stilling som kaptein på ekspedisjonsskipet *Maud*. Men hvor glemt er Hanssen egentlig?

Hanssen var fra Andøya og levde sitt voksne liv i Tromsø. Han ble sammen med Roald Amundsen den første til å både seile Nordvestpassasjen (1906), nå Sydpolen (1911) og seile Nordøstpassasjen (1920). Årsaken til avslutningen på det 18-årige lange samarbeidet mellom dem ble først kjent i 1995 med utgivelsen av Tor Bomann-Larsens biografi om Roald Amundsen. Hanssen kommenterte selv aldri oppsigelsen i noen av intervjuene han ga i TV, radio, aviser eller i boken *Gjennem isbaksen* (1941) som han skrev om sitt ekspedisjonsliv. Han etterlot seg heller ikke dagbøker og vi har lenge trodd at boken var det eneste skriftlige som fantes etter ham.

Men – i forbindelse med forarbeidet til utstillingen *Kalde kyster – nære relasjoner*, som vises på Tromsø Museum, kom jeg over ca. 76 «glemte» brev og telegram i Nasjonalbiblioteket i Oslos samling som ikke har vært brukt i historieskrivingen tidligere. Denne korrespondansen gikk mellom Hanssen og Amundsen i perioden 1903–1920. I arkivet ligger det også en notisbok som inneholder Hanssens fortegnelser over proviant og observasjoner fra sledeturen til Sydpolen. Brevene er uvurderlige som kilder og bidrar til å kaste nytt lys over relasjonen mellom Hanssen og Amundsen og ikke minst gi perspektiver på Hanssens polare liv.

Et eksempel er Hanssens forhold til sin familie. I boken *Gjennom isbaksen* får en inntrykk av at familien hans betydde lite, de blir kun nevnt i et par setninger der han skriver: «Hjemme var der kommet en liten sønn. Det blev å si farvel til gutten og kona og dra ut på en reise som var beregnet å skulle vare i 2 à 3 år, men kom til å vare i innpå 4 år».

Men et sitat fra et brev Helmer Hanssen skrev til Amundsen 19. januar i 1903, viser at det ikke var så enkelt å reise ut på en langvarig ekspedisjon av hensyn til nettopp familien: “Som deltager i Gjöa expeditionen, har jeg underskrevet kontrakten dog med det forbehold, hvis min hustru bliver syg, kan den ikke være bindende, da hun i det siste aar har været meget daarlig, men er i betydelig bedring. Der for under er intet som afholder mig og har god lyst paa turen.”

I boken sin gir også Hanssen inntrykk av at han og Amundsen har en stadig brevveksling, i en gjensidig utveksling. I virkeligheten var det hovedsakelig Hanssen som skrev brev. I forkant av Sydpolsekspedisjonen tilbød han sine tjenester og påpekte at han mer enn gjerne ville bli med på nye ekspedisjoner. Det samme gjorde han også i forkant av ekspedisjonen til Nordvestpassasjen. I Nasjonalbiblioteket finnes det ingen brev fra Hanssen til Amundsen datert etter 1920, det tyder også på at all kontakt mellom dem opphørte da. I et radiointervju i NRK forteller Hanssen også ganske sårt om sitt siste møte med Amundsen i 1928, da Amundsen var innom Tromsø for å bidra i bergingsaksjonen for Umberto Nobile. Hanssen beskriver da hvordan han møtte Amundsen gående langs Strandveien, Amundsen lettet på hatten og hilste – mens han gikk videre uten å stanse.

I boken benyttet ikke Hanssen anledningen til å ta noe oppgjør med Amundsen eller å skrive noe ufordelaktig om ham enda Amundsen da allerede var død. Til det var kanskje beundringen og avhengigheten for stor? Hanssen avfant seg antakelig med rollen som den evige toer, det var det som var hans store sjanse. Men Amundsen ga han muligheten til å være med på banebrytende ekspedisjoner og til å oppleve verden. Belønningens pris var imidlertid: Skulle Hanssen få en plass i rampelyset, måtte han akseptere sin plass i skyggen. Samtidig levde Hanssen resten av sitt liv kjent for de vellykkede ekspedisjonene han hadde vært med på, der han også fikk skinne i glansen fra Amundsen.

Etter ekspedisjonene fikk Hanssen jobb som Tollbetjent på Tollboden (huser i dag Polarmuseet) og levde et langt liv til han død i 1956, 86 år gammel. Helmer Hanssen ble så visst ingen blitt en glemte polarhelt! Han er tildelt mye heder for sin innsats: han ble begravet fra Tromsø domkirke på statens regning og hedret med kranser fra Kongen, regjering, Polarinstituttet, Skipperforeningen, Arktisk forening og Tromsø skiklubb. Seinere har han fått en bauta på hjemstedet, et monument i Tromsø, plass i et nasjonalmonument på Bygdøy, fem

veier og gater oppkalt etter seg, posisjon som halehelt på et Norwegian fly og i 2011 ble UIT, Norges Arktiske Universitets eget forskningsskip omdøpt til *F/F Helmer Hanssen*.